

Nr 471.

Av herr Staxäng, om uppgörande av ett arbetsprogram till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland.

Under senare delen av 1800-talet tillkom olika förordningar som en reaktion mot det sätt på vilket skogarna sköttes. Dessa förordningar hade karaktär av s. k. dimensionslagar, vilket innebar att de skulle söka begränsa avverkningen av yngre skog. 1903 års skogsvårdslag var i motsats till föregående dimensionslagar byggd på biologisk grund och syftade till att främja produktionen. Denna lag gjordes emellertid icke tillämplig på bl. a. Norrbottens och Västerbottens län, där dimensionslagar fortfarande gällde i kustlandet, medan i lappmarkerna tillämpades en särskild lagstiftning om utsågningsväng.

Redan vid tidpunkten för första världskriget började man av olika anledningar att varna för att den skogsindustriella produktionen i längden icke skulle kunna vidmakthållas på grund av avtagande råvarutillgångar. Med hänsyn till diverse faktorer ansågs dock i regel varningar vara överdrivna. Man kunde också ännu vid denna tid göra omfattande råvaruinköp från Finland — speciellt till sågverken i Norrbotten. 1923 tillkom emellertid en ny allmän skogsvårdslag, som hade till uppgift att skydda och vårda de tillväxande nya skogarna. Fortfarande gällde emellertid 1915 års förordning för lappmarkerna, till dess denna år 1932 ersattes med en ny lag, vilken mera anslöt sig till den allmänna skogsvårdslagen. Såväl 1923 års skogsvårdslag som 1932 års allmänna lappmarkslag skall nog enligt beslut vid 1948 års riksdag avlösas av en ny lagstiftning.

Hade tidigare åsikterna om skogens och skogsindustriernas framtid grundats på subjektiva bedömanden och antaganden, fick man genom 1924—1926 års riksskogstaxering bevis för att för Norrlands vidkommande tillgången på grövre timmerskog var betänkligt begränsad i mellersta Norrland och övre Norrlands kustland. Väsentliga reserver ansågs vara tillfinnandes i lappmarkerna, vackra ungskogar inom kustområdenas och älvdalarnas gynnsammare jordmåner. Avverkningarna på höjdområdena hade emellertid lett till att skogsbeståndet glesats ut utan att förnygring erhållits i nämnvärd omfattning.

Intresset från det allmännas sida att erhålla en bättre uppfattning om behovet av råvaror till skogsindustrierna föranledde att 1933 års skogsindustrisakkunniga tillkallades. De av de sakkunniga gjorda undersökningarna, framlagda i SOU 1935: 36, lades till grund för en fullständig balansräkning mellan tillgång och behov av råvara inom olika flodområden. Man kon-

staterade därvid att i förhållande till industriens dåvarande utbyggnad en påtaglig råvarubrist förelåg i mellersta Norrland — framför allt beträffande sulfatved och sågtimmer — medan situationen inom Norr- och Västerbottens län befanns gynnsammare. Trots att råvarusituationen i övre Norrland vid jämförelse mellan denna landsdels virkesproduktion och den där befintliga industriens virkeskonsumtion befunnits gynnsamma, var det inom Norrbottens län som de första tecknen på råvarubrist framträdde. Orsaken härtill var bl. a. att industrierna i södra och mellersta Norrland hade fortsatt att skaffa sig råvaruförsörjning från övre Norrland samt att råvaruinköpen från Finland avtog i mitten på 1920-talet för att så småningom helt upphöra. Denna ogynnsamma utveckling medförde att en stor del av de norrbottniska sågverken tvingades nedlägga driften. Statsmakternas ingripande genom att överta en del av sågverken och driva dem i domänverkets regi och ta råvaran från kronoparkerna medförde att utbuden av kronoskogsvirket nedgick. Därvid uppstod svårigheter för enskilda industrier som saknade egna skogstillgångar och till övervägande del byggt sin produktion på inköp av kronoparksvirke. Den s. k. sågverksdöden, som sammanhängde dels med bristen på råvara och dels med en ogynnsam konjunkturutveckling, spred sig från Norrbotten nedför kusten söderut för att i början på 1930-talet nå Härnösands- och Sundsvallsdistrikten, där nedskärningen av trävaruindustrien blev starkast. Under åren 1938—1941 företogs inom det övre och mellersta Norrland en andra riksskogstaxering. Denna har utvisat att virkesförrådet i nämnda delar av Norrland nedgått, framför allt beträffande grövre virke. Tyvärr måste konstateras, att inte heller cellulosaindustriens expansion grundats på bestående produktionsmöjligheter i fråga om råvara. Förhållandet borde kunna karakteriseras som att industrien i förhållande till råvarutillgången är väsentligt överutbyggd. Under kriget kunde följderna härav icke göra sig gällande, då råvarubehovet till följd av starkt minskad export i hög grad nedgick. Sedan exportmarknader åter har öppnats och det blivit möjligt för företagen att finna avsättning för sin produktion intill full kapacitet, kommer med all sannolikhet svårigheterna i fråga om råvaruanskaffning att efter hand bli alltmera kännbara. Farhågorna för att »skogen är slut» synes nu ha fått ett annat och allvarligare verklighetsunderlag än tidigare. Åtgärder synes därför enligt min mening böra övervägas för att trygga råvaruförsörjningen och därmed sysselsättningen inom Norrland.

Fördelningen av skogsmarken på åldersklasser för Norrland i dess helhet visar enligt riksskogstaxeringen att förekomsten av skog äldre än 160 år avsevärt nedgått inom Norrland under tiden mellan de båda riksskogstaxeringarna. Inte mindre än 60 procent av den totala förekomsten av åldersklass 9 — äldre än 160 år — inom de fyra nordligaste länen hänför sig till de allmänna skogarna. Framför allt är det kronoskogarna i lappmarkerna som ännu har väsentliga reserver av sådan skog. Påfallande är

den relativt sett ringa förekomsten av denna åldersklass å enskilda skogar i Västernorrlands län. När det gäller att bedöma råvarutillgången är det av intresse att veta skogsmarkens fördelning på huggningsklasser. Denna fördelning vid tidpunkten för andra riksskogstaxeringen kan föranleda den reflexionen, att den relativt stora förekomsten av yngre utvecklingsbar skog samt plantskog innebär goda framtidsutsikter i fråga om de norrländska skogstillgångarna. Tyvärr är det dock så, att de till synes löftesrika arealerna av den utvecklingsbara skogen framstår i en helt annan dager vid ett närmare studium av tillståndet inom dessa huggningsklasser. Beträffande Västerbottens län samt Norrbottens läns kustland framgår detta av att slutenhetsgraden inom dessa skogar är mycket låg. Ungskogens och den yngre skogens täthet är mycket otillfredsställande, vilket förhållande givetvis är mycket betänkligt. Även för Norrbottens läns lappmark samt för Jämtlands och Västernorrlands län torde slutenhetsgraden inom dessa åldersklasser vara otillfredsställande.

Virkesförrådets förändringar under tiden mellan den första och den senaste riksskogstaxeringen är en fråga av stort intresse. Av olika anledningar måste en beräkning häröver brista i exakthet, vilket emellertid icke behöver föranleda tvivel på de generella beräkningar som framkommit. Sammanfattningsvis kan sägas, att virkesförrådet minskats i norra Sverige och ökats i södra delen av landet, så att för hela Sverige en ökning med omkring 5 procent uppkommit. Minskningen är störst i övre och mellersta Norrland, där den utgör 8 procent, om man tar hänsyn till allt virke från 10 cm vid brösthöjd. För virkesförrådet från 25 cm, d. v. s. timmerskogen, uppgår minskningen till 15 procent. I Kopparbergs och Gävleborgs län sammantagna visar virkesförrådet från 10 cm en mindre ökning, omkring 3 procent, och från 25 cm är förrådet oförändrat. För den övriga delen av landet har en ökning skett, som uppgår till 23 procent för virkesförrådet från 10 cm och 33 procent för förrådet från 25 cm. I detta sammanhang bör man måhända konstatera, att virkesförrådets ökning eller minskning icke i och för sig behöver innebära, att avverkningen behöver ökas respektive minskas. Det avgörande är virkesområdets storlek och beskaffenhet i jämförelse med vad som erfordras för att markens produktionsförmåga skall utnyttjas på bästa sätt. Där såsom i övre och mellersta Norrland virkesförrådet per hektar ur denna synpunkt är för litet, måste virkesförrådet höjas för att man i framtiden skall få en virkesavkastning från dessa skogar av tillfredsställande storlek, och en sådan höjning av virkesförrådet kan endast åstadkommas, om man under en period framåt avverkar mindre än tillväxten och sörjer för en fullgod återväxt på befintliga och nytillkomna föryngringsytor. För att denna utjämning mellan olika områden skall kunna ske erfordras att en plan uppgöres dels för avverkningen, dels för nyproduktionen. Även förändringarna i virkesförrådets beskaffenhet är av betydelse. Vid en uppdelning i mogenhetsklasser som verkställes vid taxeringarna, fås en uppfattning om dessa mogenhetsklassers förändringar

mellan taxeringarna. De förändringar som skett kan karakteriseras som avsevärda. För mogenhetsklass 3 — starkt övermogna eller väsentligt skadade träd — som inom ifrågavarande område vid tidpunkten för senaste riksskogstaxeringen utgjorde 11 procent av det totala förrådet, utgjorde vid första riksskogstaxeringen hela 23 procent. I motsats till nedgången i den äldre mogenhetsklassen har förrådet av framför allt mogenhetsklass I betydligt ökat.

Denna förskjutning i virkestillgångarna från äldre årsklasser med svagare tillväxt till yngre och växtligare skog har medfört att skogarnas årliga tillväxt för Norrland ökat trots förrådsminskningen. Ökningen har av skogsforskningsinstitutet beräknats till 15 procent för övre Norrland, 20 procent för mellersta Norrland och likaledes 20 procent för Gävleborgs län, allt i runda tal. Utredningarna i detta avseende visar även att den äldre skogen framför allt är att finna på de allmänna skogarna.

Virkesförrådets nedgång speciellt för nedre Norrland förklaras delvis av att det gamla urskogsförrådet med naturnödvändighet måste försvinna och ersättas med nya och växtligare bestånd. Tyvärr är det så, att avverkningen av den gamla skogen i allmänhet icke efterföljts av föryngring, varför det nu icke finns någon eller tillräckligt med ny skog, som efter en kortare tids växt kunde träda i den gamla skogens ställe. Våldiga arealer för skogsbörd lämplig mark ligger nämligen nu kala eller bevuxna med synnerligen bristfälliga bestånd, som icke på långt när utnyttjar markens virkesproducerande förmåga. Ett ofantligt behov av skogsförbättringsåtgärder föreligger därför — åtgärder som för skogsindustriernas råvaruförserjning och för hela vårt lands skogsnäring måste anses vara av grundläggande betydelse.

Skogsstyrelsens uppskattning av enskilda marker med otillfredsställande skogstillstånd har lämnats i en redogörelse med förslag till skogsvårdslag. Arealen av ifrågavarande enskilda marker i hela Norrland skulle enligt skogsstyrelsens utredning vara följande: kalmarker för vilka reproduktionsplikt icke föreligger 220 000 ha; skräpskogar: a) tras- och restskogar 100 000 ha, b) förvildade hagmarker 30 000 ha, c) övriga skräpskogar 40 000 ha; stavaskogar 100 000 ha, tätväxande ungskogar av stavaskogskaraktär 460 000 ha, dikningsbara, försumpade marker 500 000 ha. Summa areal 1 450 000 ha. Härtill bör läggas kalmarker för vilka gäller reproduktionsplikt. Den sammanlagda arealen kalmark för enskilda skogar i Norrland enligt riksskogstaxeringen uppgår till i runt tal 550 000 ha, vilket innebär att de reproduktionspliktiga kalmarkerna kunna uppskattas till omkring 430 000 ha. Den sammanlagda arealen enskilda marker i Norrland med otillfredsställande skogstillstånd skulle då uppgå till minst 1 780 000 ha, motsvarande inte mindre än 19,8 procent av den sammanlagda arealen enskild skogsmark i Norrland.

Behovet av föryngringsbefrämjande åtgärder är alltså stort. Detta gäller samtliga län och länsdelar och såväl enskilda som allmänna skogar. De

erforderliga kulturåtgärderna är i särskilt hög grad påkallade av naturförhållandena och koncentrerar sig följaktligen inom höjdlägena. Som exempel kan nämnas att enligt institutets beräkning inte mindre än 76 procent av den areal som under 20 år framåt anses tarva skogsodling i Västerbottens län ligger ovan 300 meter över havet. Det beräknade årliga skogsodlingsbehovet under en 20-årsperiod för Norrland i sin helhet jämte Kopparbergs län har av skogsforskningsinstitutet beräknats innebära en sjudubbling av utförda skogsodlingar i medeltal under åren 1936—1939. Storleksordningen av de förnygringsbefrämjande åtgärderna framträder även i tydlig dager, om man gör en beräkning av arbetskraftsåtgången för utförande av dessa åtgärder. En sådan beräkning har gjorts av ledamoten i norrlandskommittén, länsjägmästare T. Tillander, i samband med en undersökning av arbetskraftsbehovet inom skogsbruket i Norrland. Ett sammandrag av denna undersökning har lämnats i en bilaga till den preliminära redogörelse för undersökningar rörande befolkningsutveckling, arbetskraftstillgång och arbetskraftsbehov i Norrland, som ingår i den av kommittén den 21 maj 1947 avgivna utredningen angående åtgärder vid industrinedläggelse eller driftsinskränkning som föranleder lokalt arbetskraftsoverskott. Enligt undersökningen i fråga kan det årliga arbetskraftsbehovet under 20 år för utförandet av de uppslagna föreningsbefrämjande åtgärderna beräknas till omkring 628 000 dagsverken. Eftersom ifrågasvarande åtgärder är av den art, att de måste utföras under sommartid — ungefär 4 månader av året — skulle årligen erfordras drygt 6 000 man för utförande av nämnda arbeten. Härtill kommer behovet av arbetskraft för utförande av röjningsgallringar i tätväxande plant-, ung- och stavaskogar, samt för skogsdikningar, vilka åtgärder ju även de har största betydelse för höjande av skogarnas produktionsförmåga och därmed också inverkar på råvarufrågan, särskilt om man ser denna på längre sikt.

Inom domänverket har ungefär sedan 10 år tillbaka pågått inventeringar beträffande skogarna på kronomarkerna. På basis av dessa inventeringar upprättas för reviren fullständiga skogsvårdsplaner, omfattande de behov av skogsvårdsåtgärder, som anses föreligga vid förrättningstillfället. I planerna ingår sålunda icke erforderliga åtgärder på förnygringsytor som tillkommer efter förrättningstillfället. I fråga om Norrland beräknas att de i planerna medtagna åtgärderna skall utföras under en tid av 10 år. Förutom dessa planer upprättas fasta åtgärdskartor jämte särskilda registerkort, på vilka uppföres föreslagna och vidtagna åtgärder inom viss registreringsenhet. Det åligger revirförvaltningen att successivt komplettera dessa registreringshandlingar även med avseende på nyttkomna hyggestrakter. Avsikten härmed är bl. a. att alltid ha en aktuell samlad bild av återväxtfrågans läge inom reviret. Beträffande skogsvårdsstyrelsens inventeringar inom lappmarksskogarna kan anföras att dessa omfattat 890 fastigheter inom Västerbottens lappmark, med en sammanlagd areal produktiv skogsmark av 93 382 ha.

Skyldighet för skogsägare att sörja för återväxt har varit rådande sedan lång tid tillbaka, framför allt genom lagbestämmelser. Enligt den nya skogsvårdslagen, som antogs vid 1948 års riksdag, skall ägare av skogsmark, vars skogstillstånd är uppenbarligen otillfredsställande, kunna åläggas vidtaga åtgärder för att förbättra skogstillståndet, vilken skyldighet gäller även om bristerna icke beror på underlåtenhet att sörja för återväxt efter avverkning eller inträffad skada. Skyldigheten är dock begränsad till en kostnad motsvarande värdet av de träd, vilka bör fällas i samband med åtgärdernas vidtagande. Det är emellertid ej tillräckligt, att lagstiftningen reglerar skyldigheterna att sörja för återväxt. I syfte att utnyttja skogsmarkernas avkastningsförmåga har i den nya skogsvårdslagen upptagits vissa bestämmelser om skogsvård och hushållning med skog. Avverkning av icke utvecklingsbar skog får ej utan skogsvårdsstyrelsens tillstånd företagas så, att större rubbningar i avkastningens jämnhet uppkommer. Ej heller får avverkning bedrivas så, att återväxten å utvecklingsbar skog avsevärt försvåras. Då skogliga restaureringsarbeten, och härvid särskilt skogsodling, ställer sig ganska dyrbara har genom statsmakternas försorg åtgärder vidtagits för att lämna erforderligt ekonomiskt stöd. De åtgärder, för vilka statsbidrag av förevarande slag kan anvisas, är dels främjande av skogsåterväxten, såsom hyggesrensning, markberedning och skogsodling, dels beståndsvård, såsom röjning och röjningsgallring i stavaskog, plantskog och ungskog, dels skogsutdikning, dels betesanläggning och dels anläggning och förbättring av väg för utforsling av skogsprodukter. I samband med införandet av nya principer för rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område har även en omläggning av bidragsgivningen från skogsproduktionsanslaget bragts under diskussion.

Här anförda summariska utdrag ur norrlandskommitténs betänkande (SOU 1948: 32), som inrymmer värdefullt utredningsmaterial, utfört bl. a. av skogsforskningsinstitutet och skogshögskolan, ger tydligt vid handen, att ett upprustningsarbete av stora mått är erforderligt beträffande de norrländska skogarna. Här har givetvis icke saknats insatser från de lokala skogsvårdsmyndigheternas sida, men deras resurser har varit för ringa. Den s. k. norrländska skogsproduktionsutredningens omfattande program i början på 1940-talet har av flera omständigheter icke heller lett till avsett resultat. Det uppskjutna restaureringsarbetet måste nu bringas upp till full effekt. Skogsforskningen har nämligen under senare år kunnat redovisa nya värdefulla resultat, som i hög grad synes kunna giva bättre förutsättningar för ett skogligt upprustningsarbete i Norrland.

I tider då statsmakterna genom mycket stora penninginsatser söker tillskapa nya försörjningsmöjligheter i Norrland, ofta med tyvärr växlande resultat, får icke Norrlands värdefullaste råvarubas, dess skogstillgångar, på sätt som sker förminska. Då såväl å bolagens som för närvarande särskilt å domänverkets skogar restaureringsarbetet är under stark utveckling, är det bondeskogarna som därför kommer i blickpunkten.

En undersökning redovisad i nr 3, år 1953, av Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift utvisar också, att bondeskogarna intar en sämre ställning än övriga skogskategorier beträffande omfattningen av utfört skogsodlingsarbete. Om inte kraftåtgärder från samhällets sida snarast sättes in, kommer säkerligen en ytterligare minskning av virkesförråden å böndernas skogsmarker att allvarligt skada den enskilde skogsägarens framtida ekonomiska betingelser.

Det är därför att beklaga att norrlandskommitténs skogligena uppdragsprogram i snart fem års tid ej blivit föremål för någon direkt Kungl. Maj:ts åtgärd. En logisk följd borde ju ha varit, att Kungl. Maj:t omedelbart givit skogsstyrelsen, som har ansvaret för skogsvården inom bondeskogsbruket, uppdrag att uppgöra ett arbetsprogram på grundval av det utredningsmaterial som norrlandskommittén redovisat. Så har emellertid ej skett. Under år 1953 har dock skogsstyrelsen låtit länsjägmästare T. Tillander verkställa »Utredning angående verksamheten med anslaget till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland» och därvid sammanfattningsvis framfört följande förslag.

1) Verksamhetens försökskaraktär avvecklas och den inordnas i skogsvårdsstyrelsernas ordinarie arbetsuppgifter. Skogsvårdsstyrelsernas behov av personal för verksamhetens bedrivande fastställs och personalens anställningsförhållanden regleras efter samma grunder som gäller för styrelsernas övriga personal.

2) Medel beviljas för skogsvårdsstyrelsernas utrustning med maskiner, motorfordon m. m., som kan möjliggöra en aktiv insats i de arbeten, som understödjes med anslaget.

3) Anslaget till bidragsmedel uppräknas med hänsyn dels till penningvärdets fall, dels till det ökade behovet av bidrag till skogsvägar inom skogsvårdsområdena.

4) Anläggandet av gemensam skogsväg skall kunna utgöra grund för bildande av skogsvårdsområde i trakt, där betesreglering ej är erforderlig.

5) Bidragsgrunderna för anläggandet av skogsväg utformas så, att hänsyn kan tagas även till vägens betydelse för att inom skogsvårdsområde väsentligt underlätta utförandet av skogsvårdande arbeten.

6) Inom område, där bidrag till skogsvårdsåtgärder utgår efter grunderna för skogsförbättringsanslaget, innefattas plantskogsröjning och röjningsgallring i ungskog med otillfredsställande skogstillstånd bland bidragsberättigade åtgärder.

7) Inom nyssnämnda område utgår bidrag efter särskild prövning till enskilda skogsägare med 60 % av beräknade kostnader för utförda skogsvårdsåtgärder.

8) Samarbetet mellan lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna effektiviseras inom de områden, där de förra skall svara för betesplanläggningen inom skogsvårdsområdena. Lantbruksnämndernas betespersonal förstärkes med hänsyn till denna uppgift, där så är behövt.

Den undersökning länsjägmästare Tillander utfört ger starkt vid handen att en större självverksamhet från skogsägarnas sida är ofrånkomlig, om samhällets medverkan skall kunna ge önskvärt resultat. Som bekant är ju detta det svåraste avsnittet i skogsvårdsstyrelsernas arbete. Skogsägarnas ofta svaga ekonomiska ställning får härvid inte förbises. Skogsvårdsstyrelserna inom berörda områden har dock redan gjort aktningvärda insatser för att organisera och stimulera skogsägarnas självverksamhet. Det förefaller mig som om arbetet i hög grad borde inriktas och intensifieras på denna punkt.

Övervägas bör om kommunerna ej här borde känna ett visst delansvar. Skogsägarföreningarna skulle mera än nu kunna medverka. Maskinell service är vidare ett ytterst viktigt hjälpmedel för de lokala skogsvårdssammanslutningarna. Under hand har också inhämtats att det finnes affärsföretag, som är beredda att här medverka utöver den vanliga affärsinsatsen. Men även detta bör organisatoriskt förberedas.

Att jag här särskilt tryckt på detta avsnitt som ställer skogsvårdsarbetet och i detta fall särskilt upprustningsarbetet å bondeskogarna i särställning beror på att detta ofrånkomligt talar för att skogsstyrelsen på grundval av hittills utförda utredningar bör uppgöra ifrågavarande arbetsprogram, ty det är dess underlydande organ, skogsvårdsstyrelserna, som står skogsägarna närmast och genom sin erfarenhet har de största förutsättningarna att bedöma metoderna och möjligheterna för en effektivisering av skogsägarnas självverksamhet.

Av kända orsaker kan ett upprustningsarbete å bondeskogarna ej så snabbt komma till utförande som å bolagens och domänverkets skogar, vilka i motsats till skogsvårdsstyrelserna har full förfoganderätt över skogsmarkerna. Även i detta hänseende föreligger alltså ett arbete på längre sikt inom de enskilda skogarna, vilket ej bör fördröjas genom nya utredningar. Ett direkt uppdrag åt skogsstyrelsen att uppgöra ett arbetsprogram synes mig snabbast kunna resultera i ett förslag till lösning av denna för Norrland så viktiga fråga.

Med stöd av vad som ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt skogsstyrelsen att på grundval av hittills utförda utredningar skyndsamt uppgöra ett arbetsprogram till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland, främst med sikte på det enskilda skogsbruket, så att berörda fråga snarast kan föreläggas riksdagen.

Stockholm den 27 januari 1954.

Ernst V. Stäväng.